

נקודת מבט

גם יחד. צמיחה שכזאת מבוססת על פיתוח ארוך טווח ומקיף, המבטיח רווח לצד רווחה, ומפחית את הפגיעה במשאבי הטבע ובסביבה. לאחרונה החליטה הממשלה לגבש תכנית מקיפה לצמיחה ירוקה בישראל, שתכלול עקרונות לפעולה לצד כלים ליישום התכנית בשטח. הכרזה על הנגב כאזור עדיפות לאומית לצמיחה ירוקה תפתח את הכלכלה המקומית, תוביל להעלאת רמת החיים, איכות החיים ואיכות הסביבה לצד שמירה על נופי בראשית ואצרות הטבע, ותביא עמה הזדמנויות חדשות לכלל האוכלוסיות באזור.

אחד המבטחים הגדולים ביותר של פיתוח הנגב הוא דווקא מבחן השימור - שימור של אתרים היסטוריים ואתרי טבע ייחודיים, שימור של שטחים פתוחים ומגוון ביולוגי ושימור של האוויר הצח והשקט. התחזיות הצופות גידול אוכלוסין משמעותי בנגב, מחייבות לחזק ולעבות את הערים הקיימות ובעיקר את מרכזיהן, ולהשאיר לטבע את המקום להמשיך ולקיים את חיינו. לשם כך דרוש תכנון עירוני מקיים, המשלב בין מכלול הצרכים של חברה מודרנית לבין האקלים והנוף של הנגב, כדי להקים בו נווי מדבר עירוניים. פרויקטים של השבת קולחים להשקיה בעיר, שימוש בצמחייה מותאמת למדבר, נטיעת עצים המשמשים לנוי אך גם לקליטת פחמן דו-חמצני, סינון אוויר והצללה או שימוש במרחב העירוני להצבת מתקנים לאנרגיית שמש, הם רק מספר דוגמאות לניצול מושכל של משאבי הטבע המקומיים.

לצד אלו, הנגב משוע למספר עוגנים שיציעו אותו קדימה. הקמת חממה בין-לאומית לטכנולוגיות נקיות (cleantech) בנגב, לדוגמה, תאפשר לשלב בין מחקר אקדמי ופיתוח יישומי בתחומים שבחזית הטכנולוגיה, כמו אנרגיות מתחדשות, התפלה וטיפול במים ובשפכים, ובו בזמן תאפשר ליישם את הטכנולוגיות בתעשייה וביישובים המקומיים כמודל בין-לאומי בתחום. פיתוח של תעשיית טכנולוגיה נקייה בנגב יאפשר להרחיב את מקומות התעסוקה, להשאיר את בוגרי האקדמיה באזור ולהחזיר ארצה חוקרים שעזבו לחו"ל, וכן יתרום לחיזוק החינוך, התרבות והתשתיות בנגב ולהרחבת הנגישות והזמינות של שירותים בסיסיים כמו שירותי בריאות ורווחה.

גם החלטה על הקמת שדה תעופה אזרחי משני בנגבים שבנגב ולא במגידו שבעמק יזרעאל, תשלב בין פיתוח כלכלי וחברתי לפיתוח סביבתי. שדה תעופה שכזה יניב מקומות עבודה חדשים, יעצים את העסקים הקטנים ואת נותני השירותים וירחיב את התיירות באזור, תוך פגיעה מופחתת בשטחים הפתוחים ובמגוון הביולוגי לעומת החלופה הצפונית. עם זאת, לפי עקרונות

שדה סולרי של חברת האנרגיה ערבה פאור, קיבוץ קטורה | צילום: איתמר גרינברג

הנגב - אזור עדיפות לאומית לצמיחה ירוקה

עדי וולפסון

המרכז לתהליכים ירוקים,

המכללה האקדמית להנדסה סמי שמעון

adiw@sce.ac.il

הנגב, ששימש שנים ארוכות החצר האחורית של מדינת ישראל, משנה את פניו. מעבר בסיסי צה"ל דרומה, הקמה של מפעלים חדשים, פריסה של תשתיות תחבורה ומגוון פרויקטים ייחודיים ומיזמים בפיתוח עירוני, בתרבות ובאיכות הסביבה מציגים מודל חדש להפרחת השממה וליישובה. אולם ההגשמה, הלכה למעשה, של חזון בן-גוריון מחייבת לחבר באופן מושכל בין היסטוריה, מורשת ונופי בראשית לבין פיתוח מודרני ועתידי, ובעצם בין ירוק כפשוטו וירוק במהותו. הדרך המרכזית לעשות זאת ולהוביל את הנגב אל האתגרים הגדולים העומדים בפניו היא להכריז על הנגב כאזור עדיפות לאומית לצמיחה ירוקה.

צמיחה ירוקה מתייחסת לגידול ולהרחבה של האפשרויות במשק תוך שקלול של היבטים כלכליים, חברתיים וסביבתיים

ותיירות מדברית כחלופה לנופש עירוני בזבזני וכמקור למשיכת תיירים רבים מהארץ ומחול"ל. המרחבים הגדולים של הנגב וההון האנושי שלו מאפשרים לתכנן ולעצב עכשיו את העתיד של מדינת ישראל כולה. קידום של צמיחה ירוקה בנגב יוכל לעשות עמו סוף סוף צדק חברתי וסביבתי.

הצמיחה הירוקה, קיימת חשיבות גדולה לתכנן מראש ובחוכמה את שעות התעבורה של המטוסים בשמי הנגב ואת נתיביהם, כמו גם את ההרחבה של התשתיות המשלימות על הקרקע, כגון נתיבי תחבורה ומסילת רכבת, מלונות ועוד, כדי להבטיח שהמשאב לא יהפוך למפגע. לאלו ניתן להוסיף פיתוח של חקלאות אקולוגית וייחודית לנגב

ממשלתי ובבעלות פרטית. הנחות מוצא אלו גוררות אתן החלטות בעלות השלכות בעייתיות מבחינה סביבתית, כלכלית וחברתית. די להסתכל בתכניות להקמת יישובים ולפיתוח המפעלים שמרכיבות את תכניות פיתוח הנגב, כדי לראות את הבעיות בהנחות אלו. ההנחה שיש למשוך אוכלוסיות (כי הקיימות חלשות), לא רק מחזקת תפיסות סטראוטיפיות, אלא גם יוצרת מדיניות פרבור מתמשך, לצד הזנחת יישובים קיימים - מוכרים ולא-מוכרים: עיירות פיתוח וכפרים בדואיים. ההנחה השנייה - שהנגב הוא מרחב ריק, ללא בעלים ועשיר - מעודדת חציבה מואצת של משאבי טבע והפניה של אתרי פסולת ארציים ומפעלים מזהמים לנגב. זוהי מדיניות המייצרת דילמה לכאורה בין בריאות וסביבה בריאה לבין תעסוקה, שמעוקי מדינה ומסעות פרסום מעצימים אותה. הנחות המוצא הללו והמדיניות המבוססת עליהן מביאות לפיתוח שפוגע במשאבים הטבעיים, החברתיים והקהילתיים של תושבי הנגב.

מדיניות זו זכתה לא מכבר לכינוי מדיניות "הדלי הדולף" - מצב שבו משאבים שקיימים בנגב ושמופנים אליו, אינם מגיעים באמת לאוכלוסיות המקומיות, שהן המוטב המוצהר של מדיניות הפיתוח. הנהנים העיקריים מזרם ההשקעות במסגרת מדיניות זו הם חברות עסקיות, ארציות וגלובליות, בעוד האוכלוסיות המקומיות נותרות עם "הטיפות הניתזות" ולעתים רבות אף משלמות מחיר בריאותי, סביבתי וחברתי גבוה.

פיתוח בנגב ולא פיתוח הנגב - ההזדמנות הגלומה בהחלפת את אחת

גילי ברוך* ואסף רז

שתיל באר שבע
gilib@shatil.nif.org.il

"פיתוח הנגב" לא עובד. הוא גם לא יעבוד. במאמר דעה זה נרצה לנתח בקצרה את ההזדמנות הגלומה בשינוי אות אחת על כל מה שהיא מייצגת. לטענתנו, פיתוח הנגב, בה"א הידיעה, מניח שהנגב הוא אובייקט לפיתוח מנקודת מבטם של אחרים. פיתוח בנגב, בבי"ת, הוא פיתוח מקומי. אנו מאמינים שפיתוח ראוי הוא פיתוח המעוגן במקום - בנגב, על המשאבים האנושיים והסביבתיים שלו. אנו טוענים כי פיתוח ראוי הוא כזה הפועל לרווחת האוכלוסייה כולה, בימינו אנו ובדורות הבאים. בהתאם לכך, פיתוח ראוי, על פי תפיסת "הכלכלה המקומית המקיימת", רואה בראש סדר העדיפות את האוכלוסיות המקומיות על צורכיהן וזכויותיהן ואת הסביבה המקומית, על עושרה וייחודיותה, תוך הכרה מודעת בכך שמשאבי טבע הם משאב מתכלה. מתוך טענה זאת, נציג תחילה ביקורת המתמקדת בכשל המונח בבסיס תפיסת הפיתוח המקובלת, הממשיכה לשמש את ממשלות ישראל מאז הקמת המדינה. מהביקורת נעבור אל בנייה של תפיסה חלופית של פיתוח בנגב כאסטרטגיה צודקת, הוגנת ומקיימת יותר.

למה פיתוח הנגב לא עובד?

כי קיים פער בין מה שנתפס בדרך כלל כפיתוח הנגב (בה"א הידיעה) לבין מה שאנחנו חושבים שהוא פיתוח מקיים וראוי בנגב. בבסיס התפיסות המקובלות כיום של פיתוח הנגב עומדות שתי הנחות. הראשונה: הנגב הוא מקום שצריך להעביר אליו אוכלוסיות - תכניות אחרונות אף הפליאו לעשות וכיוונו ל"אוכלוסיות חזקות מהמרכז". השנייה: הנגב הוא מקור בלתי נדלה לכרייה של מחצבים ולפרויקטים כלכליים גדולים, בעידוד

שועלי המדבר - מיזם ברוח הכלכלה המקומית המקיימת, הרוחם את הסביבה הטבעית והאנושית ברוחם לעשייה תיירותית-חינוכית | הצילום באדיבות מרכז אתגרים 'שועלי המדבר'